

TILLARNING GENEALOGIK YOKI GENETIK TASNIFI

Rabbimov Oybek

Samarqand davlat chet tillar instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: Tillar diaxronik qarindoshlik bo'yicha til oilalariga guruhlangan. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, tillar tarix davomida qanday rivojlangan va rivojlanganligiga qarab guruhlangan, umumiy ajdoddan kelib chiqqan tillar bir til oilasiga birlashtirilgan.

Genetik tasnif tillarning o'xshashligini ularning umumiy ajdodi asosida belgilaydi. Tipologik tasnif esa, tillarning yaqinligidan (rodstva) qat'i nazar, umumiy belgilar bo'yicha o'xshashligini belgilaydi. Genetik tasnif. Umumiy ajdodlar tomonidan tillar oilalarga, guruhlariga, kichik guruhlariga va boshqa kichik bo'linmalarga bo'lingan. Misol tariqasida, O'zbek tili – turkiy guruh – uyg'ur kichik guruhi – oltoy oilasi. Rus tili - slavyan guruhi - Sharqiy-slavyan kichik guruhi - Hind-Yevropa oilasi - Evropa filiali. Ingliz tili - german guruhi - g'arbiy-german kichik guruhi - hind-evropa oilasi. Bir-biri bilan genetik aloqaga ega bo'lgan tillar tillar oilasi deb ataladigan bir xil lingvistik guruhga kiradi.

Kalit so'zlar: Lingvistik tipologiya, tilshunoslik sohasi, genetik tasnif, til oilalari, guruhlanish, umumiy xususiyatlari.

Abstract: Languages are grouped by diachronic relatedness into language families. In other words, languages are grouped based on how they were developed and evolved throughout history, with languages which descended from a common ancestor being grouped into the same language family.

Genetic classification sets the similarity of languages on the ground of their common ancestor. *Typological classification* sets the similarity of languages regardless from their affinity (relatedness), by common signs. *Genetic classification*.

By common ancestors languages divided into families, groups, subgroups and more little divisions. For example, Uzbek language – Turkic group – Uyghur subgroup – Altaic family. Russian language – Slavonic group – Eastern-Slavonic subgroup – Indo-European family – European branch. English language – Germanic group – Western-Germanic subgroup – Indo-European family. Languages that possess genetic ties with one another belong to the same linguistic grouping, known as a language family.

Key words: Linguistic typology, field of linguistics, genetic classification, language families, grouping, common features.

Аннотация: Языки сгруппированы по диахроническому родству в языковые семьи. Другими словами, языки группируются в зависимости от того, как они

развивались и развивались на протяжении всей истории, при этом языки, произошедшие от общего предка, группируются в одну языковую семью.

Генетическая классификация устанавливает сходство языков на основании их общего предка. Типологическая классификация устанавливает сходство языков вне зависимости от их родства (родства), по общим признакам. Генетическая классификация. По общим предкам языки делятся на семьи, группы, подгруппы и более мелкие подразделения. Например, Узбекский язык – тюркская группа – уйгурская подгруппа – алтайская семья. Русский язык – славянская группа – восточнославянская подгруппа – индоевропейская семья – европейская ветвь. Английский язык – германская группа – западногерманская подгруппа – индоевропейская семья. Языки, имеющие генетические связи друг с другом, принадлежат к одной языковой группе, известной как языковая семья.

Ключевые слова: Лингвистическая типология, область языкознания, генетическая классификация, языковые семьи, группировка, общие черты.

Kirish qismi:

Genealogik tipologiya yoki genetik tasnif tillarning o'xshashligini ularning umumiy ajdodlari asosida belgilaydi. Tipologik tasnif esa, tillarning o'xshashligidan qat'iy nazar, umumiy belgilar bilan o'xshashligini belgilaydi. Aniqroq qilib aytsak, bir-biri bilan genetik aloqaga ega bo'lgan tillar deb nomlanuvchi bir xil lingvistik guruhlariga tegishli tillar oilasi tushuniladi. Ushbu aloqalar lingvistik tahlilning qiyosiy usulidan foydalanish orqali o'rnaniladi, bu asosan sinov mezonlari sifatida umumiy fonologik yangiliklarga tayanadi. Yilda tilshunoslik, genetik munosabatlar bir xil tillar oilasiga mansub tillar o'rtasida mavjud bo'lgan munosabatlar uchun odatiy atama (Hind-Evropa tillari (Evropa, Janubi-G'arbdan Janubiy Osiyoga); Xitoy-Tibet tillari (Sharqiy Osiyo); Niger-Kongo tillari (Afrikaning Saxaradan keyingi qismi); Afro-Osiyo tillari (Shimoliy Afrikadan Afrika shoxiga, Janubi-G'arbiy Osiyo)). Agar biri ikkinchisidan kelib chiqqan bo'lsa yoki ikkalasi ham umumiy ajdoddan kelib chiqqan bo'lsa, ikki til genetik jihatdan bog'liq deb hisoblanadi. Masalan, italyan tili lotin tilidan kelib chiqqan. Shuning uchun italyan va lotin tillari genetik jihatdan bog'liq deb aytiladi. Ispan tili ham lotin tilidan kelib chiqqan. Shuning uchun ispan va italyan tillari genetik jihatdan bog'liqdir

Asosiy qism:

Genealogik tipologiya lingvistik tipologiyaning bir bo'lagi bo'lib, turdosh tillar o'rtasidagi o'xshashlik va munosabatlarni o'rganadi. U genetik jihatdan bog'liq tillar tizimlariga qo'llaniladi. Genealogik tipologiya 19-asrda Yevropada hukmronlik qilgan qiyosiy-tarixiy tilshunoslikdan rivojlandi. Uning kelib chiqishi Hindistonning qadimiy klassik tili bo'lgan Sanskrit tilini kashf etish bilan rag'batlantirildi. Sanskritning kashfiyoti tillarni qiyosiy o'rganish imkoniyatini ochib berdi. Nisbiy tillar tushunchasi

Hindistonda Yevropaning turdosh tillari oilasining mavjudligi bilan tasdiqlangan. Misol uchun Sanskrit tilida «mata» soʻzi, yaʼni ona degan soʻz, bosh kelishikda «matarum» deb ifodalanadi.

Dvau-two

Trayah – three

As ti-he is etc.

Sanskrit kashf etilishidan oldin Yevropa tilshunosligi yunon modeli asosida qurilgan hozirgi grammatikalar uchun juda noaniq oʻxshashliklarga ega edi. Ular har bir tilning xususiyatlarini aniq belgilamadilar. Bu ayni paytda Yevropa tillari Sanskritdan olingan edi qisqa vaqt davomida yashagan til munosabati tushunchalar aralashib ketishiga sabab boʻldi, deb zikr qilish joiz. Ammo bu fikr oʻz oʻrnini toʻgʻri tushuntirishga olib keldi, yaʼni Sanskrit, Lotin, Yunon va boshqalar tarixdan oldingi tilning keyingi shakllari edi.

Tillarning taqqoslanishi tillarning ikki xil tasnifini berdi-genealogik va morfologik

Genealogik tasnif bitta umumiy ajdoddan kelib chiqqan tillarning oilaviy munosabatlari bilan bogʻliq. U tillarni turli oilalarga ajratadi.

Morfologik tasnif genealogik kelib chiqishi oʻrniga tillarni tarkibiy xususiyatlariga koʻra tasniflash bilan shugʻullanadi.

Morfologik tasnifga koʻra tillar quyidagilarga boʻlinadi:

Isolating (Xitoy; Vietnam; Japon; va hakoza)

Analytik (Rus; Ingliz; German; va hakoza)

Agglutinativ (Turkiy tillar) va boshqa.

Genetik tipologiya tillar tizimini ikki jihatdan taqqoslaydi: diaxronik va sinxronik. Ammo ikkinchi holatda genetik munosabatlar hisobga olinmaydi.

Xulosa:

Two languages are considered to be genetically related if one is descended from the other or if both are descended from a common ancestor. For example, Italian is descended from Latin. Italian and Latin are therefore said to be genetically related. Spanish is also descended from Latin. Therefore, Spanish and Italian are genetically related. Contact with another language can result in influence by it. For example, English has been influenced by French, Persian has been influenced by Arabic, and Japanese has been influenced by Chinese. However, this influence by definition does not constitute a genetic relationship. / Agar tillar biri ikkinchisidan kelib chiqqan boʻlsa, yoki ikkalasi ham umumiy ajdoddan kelib chiqqan boʻlsa, ikki til genetik jihatdan bogʻliq deb hisoblanadi. Masalan, italyan tili lotin tilidan kelib chiqqan. Shuning uchun italyan va lotin tillari genetik jihatdan bogʻliq deb aytiladi. Ispan tili ham lotin tilidan kelib chiqqan. Shuning uchun ispan va italyan tillari genetik jihatdan bogʻliqdir. Boshqa til bilan aloqa qilish uning taʼsiriga olib kelishi mumkin. Masalan,

Ingliz tiliga Fransuz, fors tiliga Arab, Yapon tiliga xitoylar ta‘sir ko‘rsatgan. Biroq, ta‘rifi bo‘yicha bu ta‘sir genetik munosabatni tashkil etmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizov A. Sopostavitel'naya grammatika russkogo i uzbekskogo yazykov. Morfologiya [Comparative grammar of Russian and Uzbek languages. Morphology]. Tashkent: Uchpedgiz, 1960.
2. Zakharova O. V. Sopostavitel'naya grammatika russkogo i kirgizskogo yazykov. Morfologiya [Comparative grammar of Russian and Kyrgyz languages. Morphology]. Frunze: Mektep, 1965.

Internet resources:

<https://studfile.net/preview/3965936/page:18/>